

■ УДК 329.73(=411.16+161.2)“189/191”(045)

<https://doi.org/10.31516/2410-5325.060.23>

В. Г. Левіна, кандидат філософських наук, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

perllevina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7905-0507>

КОНЦЕПЦІЯ ЄВРЕЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА В. ЖАБОТИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ — ПОЧ. ХХ СТ.

Досліджено праці В. Жаботинського, де викладається концепція єврейського національного будівництва. На прикладі поглядів лідера сіонізму в Україні виявлено кореляцію ідей, сформульованих єврейською та українською національними течіями доби модерну. Аналіз текстів В. Жаботинського свідчить про типологічну подібність проблемних питань, які порушують і намагаються вирішити ці рухи: буттєве значення національної ідентичності та факторів її формування; проблема національних маргіналів; важливість міжнаціонального порозуміння. Співзвучність висловлювань представника сіонізму й українських націєцентричних діячів дозволяє висновувати про формування цих ідеологій у діалозі та під впливом один одного.

Ключові слова: *національне будівництво, українське національне відродження, модерні національні рухи, сіонізм, націоналізм, асиміляція.*

В. Г. Левина, кандидат философских наук, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

КОНЦЕПЦИЯ ЕВРЕЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В. ЖАБОТИНСКОГО В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ КОН. ХІХ — НАЧ. ХХ В.

Исследованы работы В. Жаботинского, в которых излагается концепция еврейского национального строительства. На примере взглядов лидера сионизма в Украине выявлена корреляция идей, сформулированных еврейским и украинским национальными движениями эпохи модерна. Анализ текстов В. Жаботинского свидетельствует о типологическом подобии проблемных вопросов, которые ставят и пытаются разрешить эти движения: бытийное значение национальной идентичности и факторов ее формирования; проблема национальных маргиналов; важность межнационального взаимопонимания. Созвучность высказываний представителя сионизма и украинских национал-центристских деятелей позволяет сделать выводы о формировании этих идеологий в процессе диалога и взаимного влияния друг на друга.

Ключевые слова: *национальное строительство, украинское национальное возрождение, современные национальные движения, сионизм, национализм, асимилиация.*

V. H. Lievina, Candidate of Philosophical Sciences, Senior Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

V. JABOTINSKY'S CONCEPT OF THE JEWISH NATION-BUILDING IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN REVIVAL IN THE LATE 19TH — EARLY 20TH CENTURIES

The aim of the paper is to analyze the concept of Jewish nation-building by V. Jabotinsky, who is considered to be a leader of the Zionist movement in Ukraine, in terms of correlation of ideas and interactions between Jewish and Ukrainian national modern movements.

Research methodology. The author uses a comprehensive culturological approach to examine nationalism and national movements as a general methodological basis of this study. The study also draws on the methodological principles of M. Feller's *Ukrainika Judaika* (Ukrainian-Jewish studies) as an ethno-cultural science of Ukrainian Jewry in its deep relationship with the Ukrainians. Methods of comparative analysis, synthesis and historicism are also used.

Results. Using V. Jabotinsky's (a Zionism leader in Ukraine) intellectual heritage as an example, the author analyzes three groups of issues directly connected with the objectives of the Ukrainian national movement at that time, namely: the issue of the existential importance of national identity and factors of its development; the issue of national fringe elements, deprived of their origins; a program of interethnic understanding, coexistence on a real political basis. The analysis of texts shows the examples of the typological similarity of a large part of the statements of Jewish nationalists and Ukrainian nation-centered leaders. This fact allows us to conclude that there is an interpenetration and mutual influence in the process of the development of the Zionist and Ukrainian national movements. The common features of the historical destinies of two stateless nations represent the similarity of their national existence, the mechanisms of self-preservation and the nation-building as well as the development of the project of the nation future.

Novelty. Ukrainian-Jewish studies as an understanding of the productive ways and an insight into the fundamental levels of coexistence of the Ukrainians and the Jewish people do not belong to the traditional themes of Ukrainian culturological thought that results in the scientific novelty of this study.

The practical significance. The results of this study can be used to teach normative courses, special courses, electives on the history of culture, the history of Ukrainian philosophy, philosophy of the national idea, Judaism, as well as in the further study of modern national movements in Ukraine in terms of cultural dialogue and mutual enrichment.

Keywords: *nation-building, Ukrainian national revival, modern national movements, Zionism, nationalism, assimilation.*

Постановка проблеми. Етнонаціональна сфера, якій присвячена ця стаття — актуальна проблема вітчизняної культурологічної думки, оскільки являє собою впливовий чинник культуротворення. Одним з найцікавіших та найпоказовіших прикладів таких культуротворчих моделей є концепція єврейського національного будівництва

В. Жаботинського, що постає на тлі та в діалозі з українським національним рухом наприкінці XIX — поч. XX ст. Українсько-єврейські взаємини мають багатомісячну історію, сповнену як трагічними конфліктами, так і плідними культурними контактами й взаємозбагаченням. Тривале існування цих двох національних традицій поряд, у межах Австро-Угорської та Російської імперій, дозволяє віднайти культурні паралелі між двома модерними національними доктринами — сіонізмом та українським національним рухом. Отже, **мета статті** — проаналізувати концепцію єврейського національного будівництва В. Жаботинського як лідера сіоністського руху в Україні з точки зору кореляції ідей та взаємовпливів між єврейським та українським національними модерними рухами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основоположником сучасної україноюдаїки є Мартен Феллер, котрий розпочав цей напрям україністики з двох резонансних книжок «Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них» (1994) та «Пошуки, спогади, роздуми єврея, який пам'ятає своїх дідів, про українсько-єврейські взаємини, особливо ж про нелюдське і людяне в них» (1998). Також питання україно-єврейських культурних взаємин розглядає у своїх публіцистичних працях Василь Іванишин, котрий, до речі, й запропонував ввести до української наукової думки термін та концепцію україноюдаїки. Теоретико-лінгвістичні елементи україноюдаїки (або лінгвонаціологію) розробляє друг професора М. Феллера, відомий український учений Я. Радевич-Винницький.

Виклад основного матеріалу дослідження. У надзвичайно складних єврейсько-українських суперечностях, що формувалися століттями, В. Жаботинський став постаттю, котра вказала шлях продуктивного співіснування. Ця особистість, вельми яскрава, своєрідна й нестандартна, досі викликає неоднозначне ставлення до себе, зокрема й у колах своєї національної громадськості.

Володимир Жаботинський, справжнє ім'я якого Зеєв Йона, народився в Одесі в зрусифікованій єврейській родині, здобув ґрунтовну освіту, вже в гімназійні роки вивчив європейські мови та іврит. Після гімназії почав редагувати різні одеські газети, перебував за кордоном, де відвідував лекції в європейських університетах, поступово долучався до літератури та перекладацької діяльності, писав п'єси й вірші, перекладав класичні твори. Його переклади, наприклад, Едгара По російською мовою вважаються й досі одними з найкращих, його літературний талант викликав увагу найвидатніших російських письменників та критиків, на єврейську національну самосвідомість В. Жаботинського

вплинули антиєврейські акції російського царату на початку ХХ ст. У цей час в імперії значно посилювався антисемітський рух, таємно інспірований та підтримуваний царською адміністрацією. Кривавий погром у Кишиневі у квітні 1903 р., який передував страшній погромній хвилі 1905–1906 рр. (убивства єврейських чоловіків, дітей, жінок, старих у Києві, Одесі в одні й ті самі дні – з 18 по 21 жовтня 1905 р. під контролем поліцейських, губернаторів за вказівкою з Петербурга, а потім по всій імперії, переважно на українських теренах), викликав обурення в усьому світі, а в Російській імперії спричинив піднесення єврейського національного руху. Ці погроми (особливо Кишинівський) були головною причиною перевороту у свідомості Жаботинського, стали для нього морально-емоційним струсом, що фактично змінив усе життя: він став сіоністом (тобто обрав шлях відродження єврейської держави в Палестині) й залишився ним до кінця життя. Першою його акцією як сіоніста була участь у створенні загонів єврейської самооборони в Одесі. Корній Чуковський, спостерігаючи духовну еволюцію свого приятеля, писав: «Він здавався мені сонцесяйним, життєрадісним, я пишався його дружбою й був певен, що перед ним – широкий літературний шлях. Але ось прогрімів у Кишиневі погром. Володя Жаботинський геть змінився. Він почав вивчати рідну мову, розірвав зв'язки зі своїм колишнім оточенням, незабаром облишив участь у загальній пресі... Що людина може так змінитися, я не знав доти» (Иванова, 2004, с. 12).

В. Жаботинський обрав націоналізм, причому розумів його як велику життєву ідею, що не має нічого спільного із шовінізмом, расизмом чи будь-якою формою етнічної зверхності. Але мріючи про Єврейську державу, В. Жаботинський водночас співчував тим, хто мріяв про Українську. Ще в царській Росії він закликав євреїв підтримати місцеві національні рухи, насамперед український, адже розумів: свідомі українці можуть стати найпотужнішими природними союзниками в боротьбі проти чорносотенства, для якого антисемітизм був альфою й омегою в ідеології та практиці.

В. Жаботинський із цього приводу зазначав: «<...> керівні партії національного українства визнають право євреїв на єврейську національну культуру <...> і вітають кожний проблиск націоналізації єврейства». Цей факт можна пояснити тим, що сучасний модерний сіонізм, як і українське національне відродження, не випадково виникає й розвиваються саме в другій половині ХІХ ст. Цілком доцільно розглядати ці національно-визвольні рухи в контексті «весни народів» у Європі. Доба ліберального націоналізму, яка розпочалася з грецького руху за визволення з-під оттоманського гніту й у межах якої існували національно-визвольні рухи Ірландії й Норвегії, Польщі та Чехії, Німеччини

й Італії, а наприкінці століття також Туреччини та Індії, надихнула й сіоністських лідерів. Дійсно, у творах засновників сіонізму є немало поси- лань на національну боротьбу інших народів, передусім Польщі, Італії й Ірландії. Таким чином, в епоху Модерну в житті людства відбулася важлива зміна: націоналізм, а саме, за визначенням Е. Гелнера (1992, с. 32), «поєднання держави з національною культурою», конститую- вався як загально визнана норма. «Націоналізм оголошує легітимними тільки ті політичні одиниці, котрі мають своїм фундаментом націю. Епоха націоналізму — це час, коли неухильно зростає прагнення реалі- зувати формулу — «одна культура — одна держава»» (Геллнер, 1992, с. 31). У Новому Світі кожна культура розвиватиметься під власним по- літичним дахом, а держава й влада вважатимуться легітимними тільки в тому разі, якщо презентуватимуть конкретну культуру. Це був період асиміляції та контрасиміляції, або «пробудження», тобто національної агітації, що закликала до створення нових державних структур на осно- ві неформалізованої «сировини» культур недержавних (селянських). Отже, націоналізм у Європі був специфічно модерною формою суспіль- ної самосвідомості. Більше того, разом з деякими дослідниками цього питання (Е. Гелнера, М. Грох та ін.) можна стверджувати: справжній су- часний націоналізм не існує на доіндустріальному (домодерному) етапі, а етнічні територіальні рухи, що належать до цього періоду, не можна вважати формою націоналізму. «Принцип націоналізму починає дійсно діяти тільки в умовах нового соціального устрою, коли значно збільшу- ється соціальна мобільність і неймовірно зростає роль високої писемної культури» (Геллнер, 1992, с. 55). У цій ситуації саме національно-куль- турний критерій задовольняє потреби суспільства в новій ідентичності. Від старих форм колективної ідентифікації він відрізняється багатьма аспектами.

Так, по-перше, ідея нації зростає на незалежному від релігії та церк- ви профанному ґрунті, який підготовлено тогочасними гуманітарними науками. Отже, як український національний рух, так і сіонізм не на- лежать до національно-релігійних доктрин, а розробляються гумані- тарними студіями в середовищі світської національної інтелігенції. Ця обставина пояснює поширення й осмислення нових ідей: вони охоплю- ють усі верстви населення приблизно в тотожній формі та залежать від рефлексивної здатності опанування традиції.

По-друге, у національній свідомості завжди існує напруження між двома елементами — універсалістськими ціннісними орієнтаціями пра- вової держави й демократії, з одного боку, та партикуляризмом закритої нації, з іншого. Ці елементи вдало синтезуються: під знаком націоналіз- му свобода й політичне самовизначення означають і виправдовують як

суверенітет народу, що складається з рівноправних громадян, так і силою політичне самоствердження нації, яка стала суверенною.

Німецький філософ ХХ ст. М. Хюбнер у праці «Істина міфу» пропонує таке ставлення до нації: «Нація не обов'язково передбачає етнічну та расову єдність. Нація визначається через категорію історичної пам'яті та простір, з яким пов'язана історична пам'ять» (Хюбнер, 1996, с. 312). М. Попович (1991, с. 23) указує на те, що «нація — квазіродинна спільнота». Отже, національна самосвідомість пов'язана з утвердженням спочатку на психологічному рівні, а згодом і з усвідомленням свого «Я» як невід'ємної складової певної спільності — «квазіродини» («Ми») — через зіставлення з представниками інших груп («Вони») на основі ознак, що відрізняють «їх» від «нас». Це іманентне людській свідомості виокремлення свого й не свого (чужого) є джерелом розвитку національної самосвідомості. Відповідно до цього, будь-яка нація прагне конституюватися в історії, виправдати своє існування як певна спільність в історичному часі й просторі.

У праці «Націоналізм» найвідоміший сучасний дослідник націоналізму Ентоні Сміт пише про три мети цього руху: національна автономія, національне об'єднання й національна ідентичність. На думку націоналістів, нація не спроможна вижити без повної реалізації всіх трьох завдань. Е. Сміт використовує таке «робоче визначення» націоналізму — «ідеологічний рух за здобуття й збереження автономії, єдності та ідентичності населення, представники якого вважають, що вони становлять реальну або потенційну націю. Ліберальний націоналізм намагався звичайно досягти двох основних цілей — звільнення від іноземного поневолення (як у польському, грецькому й ірландському випадках) та об'єднання нації в тих випадках, коли вона розколота на певну кількість політичних утворень (як в Італії та Німеччині). Щодо сіонізму, тут мав місце синтез цілей: звільнення і єдність, адже за мету ставилося як звільнення євреїв з-під чужої, ворожої й гноблячої їх влади, так і відновлення єдності євреїв через збирання єврейських діаспор з усього світу на їхній Батьківщині.

Термін «пробудження» характерний для самовизначення національних рухів. У ньому вбачається натяк на існування деяких перманентних, але неактивних об'єктивних цілісностей. Безумовно, ці цілісності не пробуджувалися, а конструювалися в період романтичного націоналізму як справжні міфологеми (за всіма правилами й законами міфу: міфічним усвідомленням національного часу та простору, своєї належності до нації, типово міфічним співвідношенням національного макрокосму й мікркосму тощо) (Хюбнер, 1996, с. 325).

Слов'янські народи презентують показові взірці «національного будівництва». Саме серед слов'ян існували такі культури (або вважалося,

що вони існували), які не мали власної держави й не стикалися з необхідністю об'єднання розрізнених політичних одиниць у межах єдиної високої культури (як у Західній Європі). Навпаки, ці культури взагалі не мали ні політичної організації, ні власної кодифікації, тобто внутрішньої формально вираженої нормативної основи.

У межах цієї категорії виокремлюють так звані «історичні» й «неісторичні» нації. Перші колись мали державність, але втратили її, другі — ніколи її не мали. «Історичні» потребують відродження політичної одиниці, що втрачена в результаті династичних чи релігійних конфліктів, «неісторичні» — створення нової державної одиниці, необхідність якої зумовлена виключно культурною самобутністю певної території, але не історичним прецедентом.

Важливо те, що обидва варіанти розвитку потребують появи активістів-пропагандистів-просвітників, котрі намагаються «пробудити» націю або закличками відродити її минулу славу, або просто спробами повернути увагу до її культурної своєрідності. В останньому випадку слід було наповнювати змістом свідомість і пам'ять нації.

Щодо цього Грох наводить показовий приклад: нова інтелігенція пригніченої нації (якщо вона не зазнала асиміляції) стикається з труднощами, які перешкоджають її соціальному зростанню. Коли належність до малої нації починає трактуватися як своєрідна неповноцінність, вона стає фактором, що трансформує соціальний антагонізм у національну боротьбу.

У цьому контексті найпоказовішими є трактування націоналізму В. Жаботинським та його розуміння українського питання в аспекті двосторонніх україно-єврейських взаємин.

У різноманітній спадщині В. Жаботинського нас цікавлять передусім три проблемні групи, що безпосередньо корелюють із завданнями українського національного руху того часу. По-перше, це питання буттєвої важливості національної ідентичності та факторів її формування. По-друге, проблема національних маргіналів, позбавлених свого коріння. По-третє, програма міжнаціонального порозуміння, співжиття на реальній політичній основі.

Щодо першого, єврейський мислитель наголошує на рятівній необхідності «інстинкту національного самозбереження», який спонукав євреїв перед загрозою національного зникнення «аж до дрібниць» культивувати та зберігати «свою самобутню ідеологію». Тому В. Жаботинський рішуче й аргументовано виступає проти процесів асиміляції, що охопили тогочасне єврейство, наголошуючи на важливості національної самобутності кожної культури: «Дозволити занидіти своїй або чужій племінній самобутності — це не заслуга перед людством та

прогресом, — це, щонайменше, гріх злочинного недбалства» (Феллер, 2001, с. 68). Прогнозоване в доктринах марксизму та лібералізму зникнення національних відмінностей заперечує В. Жаботинський: навпаки, він утверджує посилення цих відмінностей, але без розбрату, за умови «цілковитої гармонії за цілковитою різноманітністю». Але ця братерська гармонія внеможливіє імперську асиміляцію, зникнення національних ідентичностей: «<...> дивно звучав би такий заклик до братерства, коли один говорить іншому: «Я нічого не маю проти того, щоб ти відмовився від своєї особистості і став моєю копією: тоді ми й будемо братами»» (Феллер, 1994, с. 204).

Серед надзвичайно важливих культурних чинників формування національної самобутності того чи іншого народу в концепції націоналістичного мислителя виокремимо три головні. Першим з них є національна освіта. Застерігаючи від «загальнолюдських», «просвітительських» педагогічних моделей, які вже виконали свою тимчасову функцію, В. Жаботинський наголошує на необхідності нової освіти, здатної «зцілити... душу», під гаслом: «прагніть національного!». «Наша головна хвороба, — стверджував публіцист, — саме презирство, головна необхідність — розвиток самоповаги: отже, основою нашого народного виховання має бути відтепер самопізнання. Так виховуються на землі кожен здоровий народ, кожна нормальна особистість» (Феллер, 2001, с. 78–82).

Щодо другого надважливого чинника національної мови, то думка В. Жаботинського про сутність мови цілком узгоджується з класичними думками видатного українського вченого та філософа О. Потебні і з новітніми лінгвістичними теоріями. І, нарешті, третім фундаментальним чинником націєтворення, тісно взаємопов'язаним з іншими двома, є національна література. Ідеться про цілком національно-екзистенційні міркування стосовно того, що «самостійність мови визначають не філологи, а свідомість народів» (Феллер, 1994, с. 204–205). У з'ясуванні національної сутності літератури для націоналістичного мислителя цілком переконливим стає аспект рецептивної інтенціональності: «Вирішальним моментом <...> є не мова, і з іншого боку, навіть не походження автора, і навіть не сюжет: вирішальним моментом є налаштованість автора — для кого він пише, до кого звертається, чиї духовні запити має на увазі, створюючи свій твір». Біда підневільному народові, талановиті сини якого стають духовними «дезертирами» — переходячи в іншу, начебто «загальнолюдську», культуру (В. Жаботинський іронізує й демаскує цей імперський термін: «російське називається загальнолюдським»). І тому не лише євреям можна докоряти: «<...> народів не легше, якщо в нього залишаються генерали і немає офіцерів, і дезертирство залишається дезертирством» (Феллер, 2001, с. 83–86). Закономірно, що

другою проблемною групою, пов'язаною з «тут-буттям» нації, стає питання національних маргіналів, асимільованих індивідів, позбавлених національного коріння, для яких Жаботинський не шкодує гострих, але цілком справедливих визначень: «національні перевертні», «ренегати», «асимілятори», «раби і тирани», «полонізатори», «русифікатори» та ін. Сам В. Жаботинський мав вирішити проблему, що так гостро поставала перед Гоголем і Шевченком: творити в межах панівної російської культурної парадигми чи здійснити вибір на користь свого народу? Він мав усі перспективи блискучої кар'єри російського літератора рівня Мандельштама, Пастернака, Багрицького, Бабеля та ін., але це неминуче означало б розчинення в панівній культурі, тотальну духовну асиміляцію, втрату багатьох питомих єврейських ознак тощо.

Його пояснення феномену асиміляції дивовижно збігаються з можливими мотиваціями процесу добровільного зросійщення багатьох українців. Згідно з Жаботинським, «гіпнотична дія» російської культури на представників його національності детермінована тим, що «єврейство <...> пізнаємо від раннього дитинства не в найвищих його виявах, а саме в його буденщині», «ми живемо серед цього гетто і бачимо на кожному кроці його потворну мізерність, створену сторіччями гноблення, і воно таке непривабливе, негарне», водночас панівну культуру євреї сприймають у її найдобріших зразках, очищеною від випадкового та другорядного. Ось чому найталановитіша й найкреативніша молодь сприяла розвитку саме російської культури. В. Жаботинський ніколи не приховував, що він є послідовним патріотом своєї національності, і саме тому з розумінням ставився до інших патріотів та націоналістів. Відверто говорив про те, що благо своїх одноплемінців є для нього найвищою цінністю, і мріяв побачити євреїв гордою та величною нацією в сім'ї людства замість принижених і заляканих діаспор.

Нарешті, останню націеекзистенціальну проблемну групу становлять ті висловлювання сіоністського філософа, що стосуються співпраці й порозуміння між єврейським та українським народами. В. Жаботинський пропонує програму національного співжиття на реальній політичній основі, заперечуючи «любов» між націями, натомість справедливо утверджуючи подібність їхніх «інтересів». Наприклад, у підавстрійській Галичині ці інтереси мали виражатися в політичній взаємопідтримці: українці повинні були сприяти наданню австрійському єврейству права національної цілісності, натомість галицькі євреї — припинити свої стосунки з поляками, «не дозволяючи себе нікому «використовувати» для поневолення іншої сторони», спільно працювати з українцями над демократизацією «спорохнявілого політичного ладу Австрії» та підтримувати українську автономію для Східної Галичини

(Феллер, 2001, с. 70–71). В. Жаботинський не бажав, щоб імперські сили використовували його народ в інтересах гноблення інших, про що й писав у журналі М. Грушевського в статті «Non multum, sed multa»: «Коли почалася боротьба між різними народностями, територіальними або такими, які мають бодай якесь територіальне опертя, єврейству й тут надали ненавиджену ролю зняряддя, засобу для чужої вигоди. У кожному окремому випадку та сторона, яка через свою впливовість або багатство мала сильніші засоби тиску, примушувала місцевих євреїв іти з нею для уярмлення іншої народності. У Галичині цією сильнішою стороною були поляки, і вони широко «використовували» й «утилізували» затуркане, неосвічене галицьке єврейство для національного гноблення українського народу» (Жаботинський, 1910, с. 44). Отже, В. Жаботинський підтримував українців у їхній боротьбі за Східну Галичину з поляками, уважаючи, що останні не мають права на жодні претензії щодо цих земель.

Глибоко по-націоналістичному розуміючи культурну специфіку й політичні завдання українського народу, В. Жаботинський переконливо опонував деяким ідеям демонізації українців. Ідеться, наприклад, про погромництво Петлюри й інших урядовців доби 1917 – 1920 рр., яких він називає «інтелігентами-націоналістами з соціалістичними поглядами»: «<...> факт, що ні Петлюра, ні Винниченко, ні решта видатних членів цього українського уряду ніколи не були тими, як їх називають, «погромниками». <...> Я з ними виріс, разом з ними проводив боротьбу проти антисемітів та русифікаторів — єврейських та українських. Ані мене, ані решту думаючих сіоністів південної Росії не переконують, що людей цього типу можна вважати за антисемітів» (Феллер, 1994, с. 201). В. Жаботинський надав своє тлумачення проблеми антисемітизму, поділяючи це явище на «суб'єктивний антисемітизм людей» і «об'єктивний антисемітизм обставин». Під другим розумів сам факт вигнання й перебування на чужих теренах, якого, на його думку, можна позбутися лише створенням власної держави на землі предків, національного осередку й духовного центру для всього світового єврейства.

Загалом твори В. Жаботинського об'єднує романтична та конструктивна «ідея людяності як принципу взаємин між націями» (Феллер, 2001, с. 66). Піклуючись про національні інтереси єврейства, політик розумів їх настільки глибоко, що пов'язував перспективи для нього в Україні з підтримкою своїми одноплемінцями українського національного руху, уважаючи це для власного народу корисним.

Таким чином, у багатьох аспектах В. Жаботинський був геніальним провидцем, котрий міг передбачити на століття вперед. Достатньо лише навести такий його прогноз: «Можна сміливо стверджувати, що

вирішення суперечки щодо національного характеру Росії цілковито залежить від позиції, яку посідатиме 30-мільйонний український народ. Якщо він погодиться обрусіти – Росія піде одним шляхом, не погодиться – вона муситиме піти іншим шляхом».

Якби В. Жаботинський не сформувався як видатний діяч для євреїв, він обов'язково став би ним для української державності: настільки глибоко, точно і справедливо оцінював національні потреби українства.

Висновки. Отже, аналіз текстів В. Жаботинського засвідчує приклади типологічної подібності значної частини висловлювань єврейського націоналіста й українських націєцентричних діячів, — Т. Шевченка, «тарасівців», І. Франка. В. Жаботинський уважав Т. Шевченка символом українства, фундатором української літератури, тим, ким для євреїв у ХХ ст. став Бялік. В. Жаботинський писав про Тараса Григоровича: «Шевченко є національний поет, і саме в цьому його сила... Він дав і своєму народові, і всьому світові яскравий, непохитний доказ того, що українська душа здатна до найвищих злетів самобутньої культурної творчості... Шевченко залишиться тим, чим створила його природа: сліпучим прецедентом, який не дозволяє українству відхилитися від шляху національного ренесансу». Цей факт свідчить про наявність двох різноспрямованих процесів, адже «...Жаботинський не лише цікавився Україною, а й значною мірою формував свої погляди на основі уважного вивчення того, що давав йому український досвід» (Феллер, 2001, с. 68) і навпаки вплив єврейської традиції формував український культурний досвід. Таким чином, спільні ознаки історичних доль двох бездержавних народів свідчать про подібність їхнього національного буття, механізмів самозбереження й утвердження власної ідентичності, а також формування проекту національного майбутнього. Обидві вони становили загрозу цілісності Російської імперії, а пізніше і Радянському Союзу, оскільки були націоналізмами поневоленіх імперією народів. Ці націоналізми мали етнічне забарвлення, згідно з визначенням В. Леніна, існували як націоналізми гноблених націй, що чинили опір нищенню національних мов і звичаїв, економічному свавілля імперських міністерств й зрештою русифікації як такої.

Отже, висновки статті дозволяють їх екстраполювати на сучасну культурологічну дійсність України, що відкриває додаткові перспективи дослідження зазначеної проблематики, а також використати їх під час подальшого дослідження модерних національних рухів в Україні в аспекті культурного діалогу та взаємозбагачення.

Список посилань

Геллнер, Э. (1992). Пришествие национализма. *Путь*, 1, 9–61.

- Дзюба, І. (1991). Друг української культури: Кілька слів про В. Жаботинського. *Дніпро*, 11/12.
- Дзюба, І. (1995). «З орлиною печаллю на чолі...». *Сучасність*.
- Жаботинський, В. (1910). *Non multum, sed multa* (с. 44). Санкт-Петербург.
- Жаботинский, В. (1990). Урок юбилея Шевченко. *Избранное* (с. 78–79). Иерусалим.
- Иванова, Е. (2004). *Чуковский и Жаботинский. История отношений в текстах и комментариях*. Москва: «Мосты культуры / Гешарим».
- Попович, М. (1991). Національна культура і культура нації. Київ: Товариство «Знання» України.
- Сміт, Е. Д. (1994). *Національна ідентичність*. Київ: «Основи».
- Феллер, М. (1994). *Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх ді-дів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них*. Дрогобич: ВФ «Відродження».
- Феллер, М. (2001). *Про наших великих духом: Есеї з україноюдаїки*. Львів: Сполом.
- Хюбнер, К. (1996). *Истина мифа*. Москва: Республика.

References

- Gellner, E. (1992). Coming of nationalism. *The path*, 1, 9-61. [In Russian].
- Dzyuba, I. (1991). A friend of Ukrainian culture: A few words about V. Jabotinsky. *Dnipro*, 11/12. [In Ukrainian].
- Dzyuba, I. (1995). «With an eagle sadness at the head ...». *Modernity*. [In Ukrainian].
- Jabotinsky, V. (1910). *Non multum, sed multa* (p. 44). St. Petersburg. [In Ukrainian].
- Zhabotinsky, V. (1990). The lesson of the anniversary of Shevchenko. *Favorites* (pp. 78-79). Jerusalem. [In Russian].
- Ivanova, E. (2004). *Chukovsky and Zhabotinsky. The history of relations in texts and comments*. Moscow: «Mosty kul'tury / Gesharim». [In Russian].
- Popovich, M. (1991). *National culture and culture of the nation*. Kyiv: Society «Znannia» of Ukraine. [In Ukrainian].
- Smith, E. D. (1994). *National Identity*. Kyiv: «Osnovy». [In Ukrainian].
- Feller, M. (1994). *The search, reflection and memories of a Jew who remembers his grandfathers about Jewish-Ukrainian relations, especially about the language and attitude towards them*. Drohobych: Publishing firm «VIDrozhennia». [In Ukrainian].
- Feller, M. (2001). *About our great spirits: Essays from Ukrainian Daiichi*. Lviv: Spolom. [In Ukrainian].
- Hübner, K. (1996). *The truth of the myth*. Moscow: Republica. [In Russian].

Надійшла до редколегії 22.03.2018 р.